



**TOIVAKKA  
KESKUSTA-VIISARINMÄKI  
RAKENNUSSELVITYS**

**31.7.2017**

**RakArk Nina  
Nina Könönen, ra**

## ESIPUHE

Arvokkaat maisemat ja rakennettu ympäristö ovat osa koko kulttuuriperintöömme. Maankäyttö- ja rakennuslaki edellyttää kulttuuriympäristön huomioimista maankäytön suunnittelussa sekä muissa ympäristöä muuttavissa suunnitteluprosesseissa. Kulttuuriympäristö maisemineen, kulttuurihistoriallisesti merkittävine alueineen sekä muinaisjäännöksineen on merkittävä taloudellinen voimavara, jota käytetään hyväksi elinkeinotoiminnassa. Rakennettua kulttuuriympäristöä kehitetään sen omista lähtökohdista ja omilla ehdoilla esimerkiksi osana vetovoimaista matkailua sekä erilaisina toimintaympäristöinä. Kulttuuriympäristön suunnittelu ja hoito lisää myös työpaikkoja alueella.

Tietoa rakennetusta kulttuuriympäristöstä kannattaa listätä. Tieto kulttuuriympäristöistä ja niiden arvoista lisää sekä niiden yleistä arvostusta että lisää tietoa niiden historiallisista kerrostumista. Alueen rakennushistorian piirteiden tuntemus edistää olennaisesti niiden kulttuurihistoriallisten arvojen säilymistä ja niille sopivien käyttötapojen valintaa ja kehittämistä. Hyvin hoidettu kulttuuriperintö lisää alueiden viihtyisyyttä ja kiinnostavuutta niin asuin- ja työympäristöinä kuin matkailukohteinakin.



Tämän työn tarkastelualue rajoittui turkoosien viivojen sisälle. Kartta viisarimäki – kirkonkylä osayleiskaavan osallistumis- ja arviointisuunnitelmasta 07.04.2014

## TYÖN TAUSTAA JA AIKAISEMPIA INVENTOINTEJA

Toivakassa on meneillään viisarinmäki-keskusta osayleiskaavahanke. Edellinen koko kunnan alueen kattava rakennusinventointi on tehty 1990. Toivakan kirkonkylä ja Huikontien varsi on ollut mukana Keski-Suomen modernin rakennusperinnön inventointihankkeessa, joka on toteutettu vuosina 2012-2014. Virpi Myllykosken tekemä Toivakan osuus siitä on valmistunut 2013. Näillä inventoinneilla on kartoitettu paikallisesti arvokasta rakennuskantaa. Työn tarkoituksena oli viimeisintä inventointia lukuun ottamatta tarkistaa jo aikaisemmin inventoitujen kohteiden tila ja mahdollisesti täydentää sitä uusilla kohteilla.

Maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden kartoitus Keski-Suomessa on tehty vuonna 2003 ja kohteet on vahvistettu myöhemmin. Maakunnallisesti arvokkaita rakennettuja kulttuuriympäristöjä Toivakassa ovat:

- Silanderin torppa (kaava-alueella, inventoitu 2013)
- Hautajärven entinen vanhainkoti (ei kaava-alueella)
- Hirsiaho (ei kaava-alueella)
- Toivakan keskustan vanha osa (kaava-alueella, tarkasteltu 2013)
- Uusikartano (ei kaava-alueella)

Kohteita tarkasteltiin uudelleen myös modernin rakennusperinnön inventoinnin yhteydessä ja maakunnallista merkitystä on myös seuraavilla kohteilla:

- Hautausmaan alue: (ennen valtakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö)
  - Kirkko
  - Ruumishuone
  - Muistomerkit
- Osuuskassa, myöhemmin Osuuspankki, (uusi kohe, inv 2013)

Uusimman tarkastelun mukaan valtakunnallisesti arvokkaita rakennettuja kulttuuriympäristöjä Toivakassa ei ole.

Maisema on kulttuuriympäristön toinen osa. Se on ihmisen vuosisatojen aikana muokkaamaa ympäristöä; viljelymaisemaa, niittyjä, hakamaita, metsälaitumia ja myös metsää. Raja maisemallisen osan ja rakennetun ympäristön välillä on häilyvä. Niitä on muokattu käsi kädessä ja rakennetun ympäristön osat ovat osa maisemaa. Maakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta Toivakasta löytyy Huikosta ja valtakunnallisesti arvokasta akselilla Viisarinmäki-Rutalahti.

## TYÖN TOTEUTUS

Toivakan keskustan ja Viisarinmäen rakennus selvitystä aloitettiin yhdessä rantaosayleiskaava-alueen rakennus selvityksen kanssa, muuta pääosa työstä toteutettiin kevään ja kesän 2016 aikana.

Rakennus selvitys käsitti yksittäisten kohteiden lisäksi pari laajempaa aluetta, joiden sisällä saattaa sijaita yksittäisiä kohteita. Kohteella tarkoitetaan inventoinnissa yksittäistä rakennusta tai esimerkiksi tilakeskusta tai pihapiiriä, johon kuuluu useita rakennuksia. Alue taas tarkoittaa laajempaa kokonaisuutta, esimerkiksi kylänraittia. Aluerajaukseen voi sisältyä myös rakennettua aluetta ympäröivää kulttuurimaisemaa, kuten peltoaluetta. Myös kohteen pihapiiriin liittyvä vieljelymaisema on maisemallisesti merkittävä osa kohdetta ja tärkeä osa kulttuuriympäristöä.

Selvitystyö alkoi tutustumisella Toivakan historiaan, aikaisempiin inventointeihin ja karttamateriaaleihin. Pohjana maastotöille oli karttaan merkityt aiemmat inventoinnit, ja oletettava vanhempi asutus kaava-alueella sekä paikallisilta tulleet vinkit mahdollisista kohteista.

Kohteissa kulkiessa inventoija kirjasi rakennuksia koskevat perustiedot ja haastatteli asukkaita, sekä valokuvasi kohteen. Kohteiden omistajille jätettiin työstä kertova esite, josta ilmenivät inventoijan yhteystiedot ja hankkeen tausta. Esite jätettiin myös mikäli asukkaat/omistajat eivät olleet paikalla. Kuvat otettiin digitaalisina värikuvina. Kenttätyön ohessa aineistoa on järjestelty, mutta varsinainen kirjaaminen on tehty vasta viimeisen kohdekäynnin jälkeen.

## KOHTEIDEN VALINTAPERUSTEET JA ARVON MÄÄRITTELY

Maaseutualueiden arvokas rakennuskanta painottuu iältään 1800-luvun loppupuolelta 1900-luvun alkupuolelle. Alkuperäisen käyttötarkoituksensa perusteella mukaan on otettu nuorempaakin rakennuskantaa esimerkiksi 1950-luvulta. Tällaisia käyttötarkoituksen perusteella luetteloituja rakennuksia voivat olla esimerkiksi koulut, huvilat tai liikerakennukset.

Toivakan keskustan ympäristö on käyty jo aiemmissa inventoinneissa niin tarkasti läpi, aiemmin inventoitujen kohteiden lista ei juurikaan muuttunut ja modernin rakennusperinnön inventointi kattoi suuren osan keskusta-alueen vanhemmastakin rakennuskannasta.

Kohteiden erityispiirteet luetteloidaan. Alkuperäisyyttä arvioidaan sen mukaan, onko kohde säilyttänyt tietyille ajanjaksolle tunnusomaiset piirteet, kuten muodon, materiaalin, ikkunatyypin tai koristeaiheet. Rakennus on saattanut ajan myötä muuttua, mutta se on voitu ottaa mukaan inventointiin esimerkkinä jonkun asian tyyppillisenä edustajana. Kohde voi olla yksittäinen rakennus, pihapiiri tai usean maisemallisesti tai historiallisesti toisiinsa liittyvän kohteen kokonaisuus.

Kohteiden valinnassa ja arvotuksessa käytettiin seuraavia kriteerejä, jotka pohjautuvat muun muassa Lakiin rakennusperinnön suojelemisesta (4.6.2010/498):

Rakennuksen merkittävyys arvioidaan seuraavilla perusteilla:

- 1) harvinaisuus tai ainutlaatuisuus (harvinaisuus);
- 2) historiallinen tyypillisuus alueelle (tyypillisuus);
- 3) aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyypilliset piirteet (edustavuus);
- 4) alkuperäistä tai sitä vastaavan käytön, rakentamistavan, arkkitehtuurin tai tyylin ilmeneminen ja jatkuminen (alkuperäisyys);
- 5) merkitys historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä (historiallinen todistusvoimaisuus); tai
- 6) näkyvissä olevat eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta (historiallinen kerroksisuus).

Yhteensä kohteita tarkastelualueella listattiin xxx kpl.

## TOIVAKKA, KOHTEET JA NIIDEN JÄRJESTYS

### Toivakasta

Toivakan noin 2500 asukkaan kunta sijaitsee Keski-Suomen maakunnan kaakkoisosassa, Päijänteen itäpuolella. Noin puolet toivakkalaisista asuu pitäjän palvelutajamassa, Toivakan kirkonkylässä. Toivakan alueet olivat 1550-luvulle saakka pääosin Hämmäläisten eränkäyntialueina, jonka jälkeen kruunu hiljalleen alkoi asuttaa erämaita. Toivakan kunta on syntynyt Toivakan kylän ympärille osista Laukaata, Korpilahtea ja Jyväskylää. Näistä osista syntyivät Haukanmaan, Kankaan, Oravasaaren, Rutalahden, Toivakan ja Vihijärven maarekisterikylät. Kylien asukkaat alkoivat toimia oman kunnan eteen 1870-luvulta alkaen niin, että Toivakka sai ensin kappeliseurakunnan oikeudet ja vuonna 1909 itsenäistyi omaksi kirkkoherrakunnakseen. Toivakan kunta erottautui seurakunnan myötä vuonna 1910 ja Toivakan kunta itsenäistyi 1910. Nykyiset kuntarajat vakiintuvat ensimmäisen vuosikymmenen aikana.

Maisema-alueellisesti Toivakka on Keski-Suomen järvisuudun ja Savon Selän maisema-alueiden rajalla. Pääkulkuväylät, VT4 ja Toivakantie noudattelevat suurmaastollisesti harjumuodostelmaa. Ominaista Toivakalle on kangasmaasto ja leimaa antavana kasvillisuutena männyn ja männiköt. Viisarimäen alueelta, VT4:n leikkauksen jälkeen alkaa valtakunnallisesti arvokas maisema-alue, jonka säilymisen edellytyksenä on, että harjanteiden profiiliin ei kajota.

Toivakan rantaosayleiskaavan kohteet on järjestelty tässä raportissa tarkastelualueen sisällä aakkosjärjestykseen. Kohteet painottuvat vanhan kylätontin lähelle ja Toivakan tien varteen.



Kuva Kuninkaan kartastot Eteläsuometa 1776-1805 , karttalehdeltä 168b.

Kuninkaan kartaston mukaan Toivakan kylän kylätontti sijaitsi Saarisen eteläpuolella lähellä nykyisiä Läsän ja Pessilä tilakeskuksia. Hambergin myllyn vaiheilla näyttäisi olevan asutusta, samoin mahdollisesti Ahokkaan, Pölkin ja Salokkaan tilojen vaiheilla.

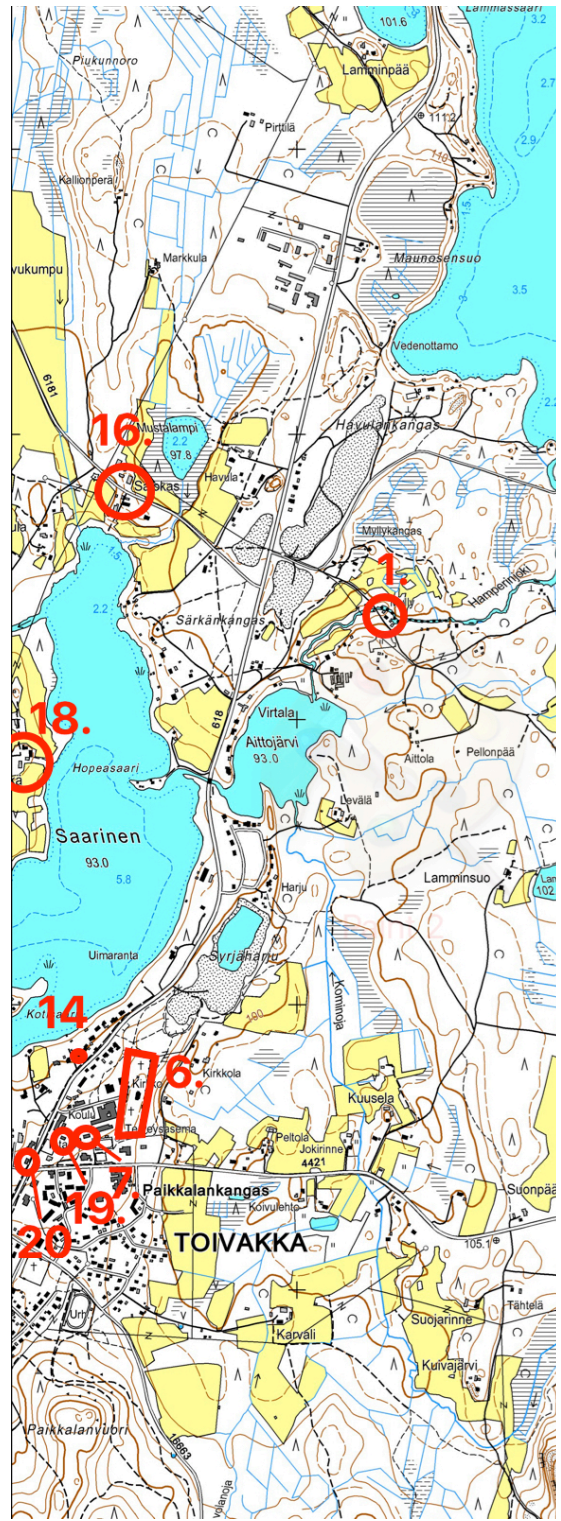
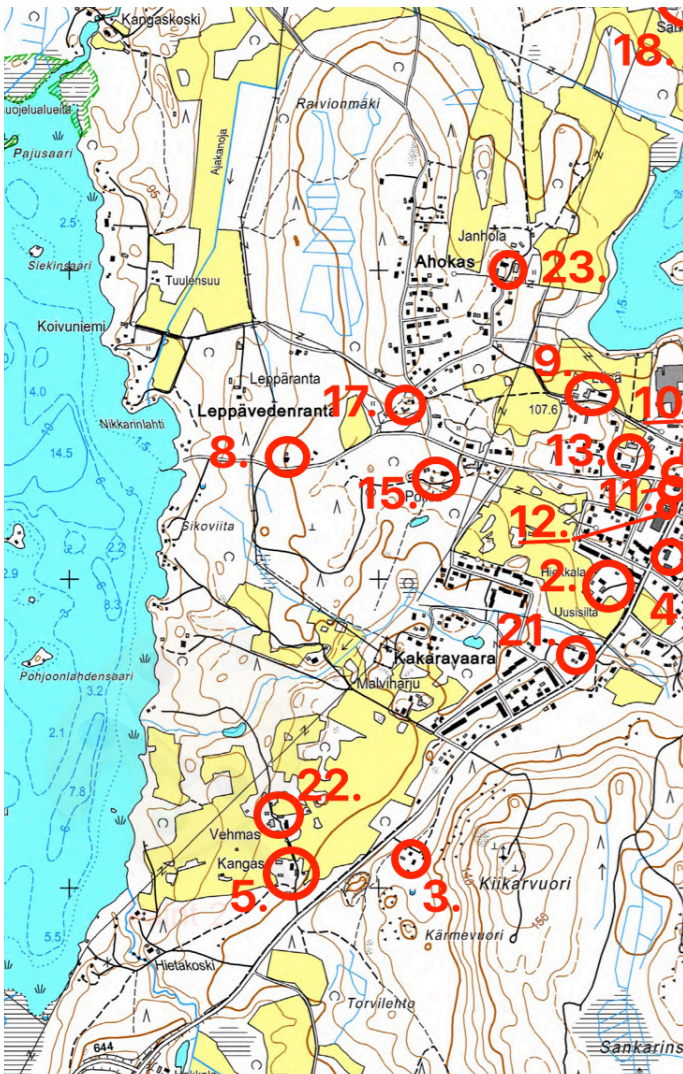
Toivakan kantatalo jaettiin jo 1600-luvun alkupuolella Alataloksi, Pessiläksi ja Toppolaksi (myöh. Läsä). Kaikkien isäntien sukunimi oli Toivakka, mutta myöhemmin Toivakka nimellä alettiin käsittää kylää. Muita saman alueen kantataloja ovat olleet Heiska, Huikko eli Vähä-Huikko ja Kankainen. Jo ennen isojakoa Toivakan kylässä oli Isohuikko, Pessilä, Toivakka, Huikko, Toppala, Wääräjärvi, Särkimäki, Matara-aho, Tikanmäki, Humalamäki, Laitiolampi ja Sääkslahti. Osa näistä taloista on keskustan kaava-alueilla, osa kauempana kylän keskustasta.

Pessilän talo jaettiin 1860 Pessilän, Hiekkalan, Vehmaan ja Kankaan taloiksi. Hiekkalasta lohottiin Sivulan, Alkulan ja Keskisen torpat. Vehmaasta erotettiin 1930 Kuivala ja Savela. Kankaan torpat Kujala ja Rajala itsenäistyivät vuonna 1925.

Toivakan talo jaettiin vuonna 1860 Ahokkaaseen, Janholaan ja Pölkkiin. Ahokkaasta erotettiin Perälä vuonna 1895, josta lohkottiin vuonna 1919 Majalahti.

Toppola jaettiin isojaossa Läsäksi, Jussilaksi, Särkäksi, Vanhasillaksi ja Humalajärveksi. Jussilan tilasta erotettiin myöhemmin mm. kirkon ja kirkonkylän koulun tontit. Vanhasilta taas ostettiin myöhemmin kirkkoherran virkataloksi.

1. Hambergin mylly
2. Hiekkala
3. Hietala
4. Huoltamo Union
5. Kangas
6. Kirkko ja hautausmaan alue
7. Kirkonkylän koulu/puukoulu
8. Koivuharju
9. Läsä
10. Nuorisotalo/entinen apteekki
11. Osuuskassan talo
12. Perälän kaupan varasto
13. Pessilä
14. Päivärinteen asuinrakennus
15. Pölkin aitat
16. Salokas
17. Silanderin torppa
18. Särkkä ?
19. Terveystalo
20. Vanha Säästöpankin talo
21. Vanhasilta/Vanha Pappila
22. Vehmaa
23. Vanha Janhola



Kohdeluettelo kartoille vietyä.



## 1. Hampergin mylly



Hampergin mylly sijaitsee Maunosesta Saariseen laskevan joen varrella. Paikalla on ollut mylly jo ainakin 1800-luvun taitteessa kuninkaankartaston mukaan. Mylly oli alkujaan talojen yhteisomistuksessa ollut lahkomylly, jonka mylläreinä toimineet Hampergin veljeksien lunastivat itsenäisiksi. Vuonna 1949 myllyn omistajaksi tuli Eero Pänkäläinen. Vesirattaan voimalla toimi raamisaha, pärehöylä ja mylly. Sähköt myllylle tulivat 1949 ja pari vuotta myöhemmin vesiturbiini. Myllyn länsipuolelle rakennettiin tukkiränni ja höylä jouduttiin purkamaan pois. Mylly toimi 1960-luvun lopulle saakka, joka jälkeen myllyssä toimi kalahautomo. Vuoraamaton myllyrakennus on nyt varastona. Se on perustettu korkean lohkokivijalan päälle. Pihapiirissä on vapaa-ajan asuntona toimiva rakennus.

## 2. Hiekkala

Toivakan kirkonkylän vanhoihin tiloihin lukeutuvan Hiekkalan pihapiiri sijaitsee Toivakantien varrella keskusta-alueen etelälaidalla. Tila lohkottiin yhtä aikaa Kankaan ja Venhmaan tilojen kanssa Pessilästä isojaon yhteydessä vuonna 1860. Hiekkalan nykyisen omistajan suku on tullut taloon vuonna 1855 Palosen talo Mäen torpasta Leivonmäeltä. Uudet isännät ottivat nimekseen Hiekkala talon mukaan. Hiekkala toimi myöhemmin myös Toivakan suojeluskunnan kokoontumis- ja harjoituspaikkana.

Hiekkalan pihapiirin muodostaa asuinrakennus, riviaitta, navetta sauna, uusi asuinrakennus, leikkimökki, konevaja, kuivaamo, aitta ja maakellari. Rakennukset muodostavat nurkistaan avoimen neliöpihan. Kuivaamo, aitta ja maakellari ovat hieman etäämpänä koillisessa muista rakennuksista. Vuonna 1855 päärakennuksessa oli jo olemassa tupa. Päärakennusta on myöhemmin laajennettu kamareilla ja salilla. Päärakennuksen kuisti on uusittu ennen vapaussotaa.



Hiekkalan tilan rakennukset ja pellot muodostavat Toivakan kirkonkylään yhtenäisen, maisemallisesti merkittävän tilakeskuksen. Pihapiiri on paikallisella tasolla historiallisesti, rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti arvokas.

### 3. Hietala



Hietalan talo sijaitsee Toivakan kirkonkylä eteläpäässä Toivakantien varrella. Pihassa on asuinrakennus, navetta ja pieni lautarakenteinen varasto. Autotallina toimivan navetan kanssa samassa rakennuksessa ovat sauna ja liiteri. Hietalan asuinrakennus on rakennettu vuonna 1936 Toivakan seurakunnan vuokramaalle kolmen Jotulaisen veljeksen voimin. Rakennusta on laajennettu vuosina 1976-1978 lisäsiivellä. Samassa remontissa rakennus vuorattiin ja maalattiin.

Hietalan talo edustaa Toivakan kylätien vanhempaa rakennuskantaa ja ja laajennuksesta huolimatta se on säilyttänyt 1930-luvun tyyli- ja räystäät kissanpenkkeineen. . Se on paikallisella tasolla maisemallisesti ja rakennushistoriallisesti arvokas.

### 4. Huoltamo Union



Toivakan keskustassa Toivakantien varrella on jälkifunktionalismia hyvin puhdaspiirteisesti edustava Esko Järvelin rakennuttama huoltamorakennus

vuodelta 1955-1956. Alkujaan asuin- ja huoltamotiloja käsittänyttä rakennusta laajennettiin kahdella hallilla myöhemmin ja alakerran asunnosta tehtiin kahvio.

Huoltamorakennus on paikallisella tasolla ainoana rakennustyyliinsä edustajana rakennushistoriallisesti arvokas ja kylän ainoana huoltamona sillä on historiallista arvoa.

## 5. Kangas



Kankaan tila Toivakantien varressa on lohkotu Pessilän kantatalosta isojaon yhteydessä samaan aikaan Vehmaan ja Hietalan kanssa vuonna 1860. Kankaan taloon on muuttanut Heiskasia Heiskasta 1800-luvulla. Talon isäntä muutti sukunimensä talon mukaan Kankaaksi 1900-luvun alussa. Alkuperäisen huonejakonsa säilyttänyt päärakennus on vuorattu ulkoa 1950-luvulla. Kamaripäädyn yhtä ikkunaa on todennäköisesti suurennettu 1920-30-luvulla. Asuinrakennuksen lisäksi Kankaan pihassa on sementtitiilinen 1920-luvun klassismia edustava navetta, sauna-puuliiterirakennus sekä viisihuoneinen riviaitta. Kylätien talon takana on maakellari ja vilja-aitta ja ylempänä riihi.

Kankaan pihapiiri edusta ilmeeltään hyvin 1800 ja 1900-lukujen tilakeskusten rakennuskantaa. Se on muodostaan peltoineen paikallisella tasolla maisemallisesti ja rakennushistoriallisesti merkittävän kokonaisuuden.

## 6. Kirkko ja hautausmaan alue



Toivakan seurakunta itsenäistyi 1.5.1909 omaksi kirkkoherrakunnakseen. Toivakka oli alkujaan kuulunut Rautalammin kirkkopitäjään, sittemmin Rautalammin seurakunnan Laukaan kappeliin (1593-1628) ja sittemmin Jyväskylän maaseurakuntaan, josta Toivakka sai kappelioikeudet vuonna 1873.

Omaa kirkkorakennusta Toivakkaan alettiin suunnitella 1800-luvun puolimaissa. Kirkon tonttimaan lahjoitti Jussilan talon isäntä Syrjäharjusta. Kirkon tontti sijaitsee pienellä mäellä kirkonkylän raitin koillispuolella. Hautausmaan etelälaitaan sijoittuvan kirkon ympärillä on vanha kirkkotarha. Tapuli ja ruumishuone sijaitsevat hautausmaan puolella.

Ensin vuonna 1871 kirkkomaalle valmistui kellotapuli, joka korotettiin kaksikerroksiseksi 1875. Tapuli on ollut läpikäytävä ja siellä valmisteltiin vainajat haudattaviksi. Hautausmaa oli ensin kirkon ja tapulin välissä. Jo vuonna 1908 kirkkotarhan ulkopuolelle Pessilän tontille oli tehty uusi hautausmaa. Kirkkotarhan hautausmaata laajennettiin 1918, jolloin sinne tuli vapaussodan kaatuneiden hautausalue. Toisen kerran kirkkotarhaa laajennettiin 1939, mutta alue otettiin käyttöön vasta 1950-luvulla.

Kirkkorakennuksen on suunnitellut rakennushallituksen yliarkkitehti Ludvig Isak Lindqvist. Suunnitelmat hyväksyttiin vuonna 1878. Kirkko edustaa tornillista pitkäkirkkotyyppiä ja siinä on uusgoottilaisia tyylipteitteitä. Kirkko valmistui vuosien 1879 ja 1882 välisenä aikana. Kirkonkellot hankittiin arpajaistuotoilla saksasta 1887 ja alttaritauluksi saatiin lahjoituksena Laukaan kirkon vanha alttaritaulu.

Suurimmat muutokset kirkossa koettiin 1923 Alvar Aallon toimesta, jolloin alkujaan uusgoottilaisia tyylipiirteitä muutettiin uusklassistisempaan suuntaan.

Toivakan tornillista pitkäkirkkomallia edustava kirkko, hautausmaa ja tapuli ovat maakunnallisella tasolla historiallisesti ja rakennushistoriallisesti merkittäviä ja paikallisella tasolla myös maisemallisesti arvokas kulttuuriympäristö.

## 7. Kirkonkylän koulu/Puukoulu



Kirkonkylän koulun perustamista suunniteltiin Hiekkalan talossa pidetyssä kokouksessa vuonna 1896. Koulu perustettiin seuraavana vuonna. Oman koulurakennuksen kirkonkylän koulu sai vuonna 1900 Jussilan tilasta ostetulle tontille. Nykyisin jäljellä oleva puukoulu on rakennettu alakouluksi vuonna 1937. Se sijaitsee samalla tontilla uudemman koulurakennuksen kanssa lähellä kunnantaloa. Vanhan koulurakennuksen on suunnitellut V.F. Peltonen koulurakennus edustaa 1930-luvun puukouluarkkitehtuuria, jossa on piirteitä 1920-luvun klassismista. Ominaispiirteitä ovat mm. Ruutu- ja lunetti-ikkunat sekä räystäiden kissanpenkit. Koulurakennuksella on paikallisella tasolla maisemallista, historiallista ja rakennushistoriallista merkitystä .

## 8. Koivuharju



Koivuharjun pientila sijaitsee entisen laivalaiturille menevän tien varrella. Särkän talon poika Kaarlo Särkkä rakensi tuvan Läsästä vuokraamalleen maalle 1800-luvun jälkipuoliskolla. Tila itsenäistyi 1930-luvulla. Rakennusta on laajennettu vahoista hirsistä porstualla ja kamarilla 1900-luvun alkupuolella ja myöhemmin lautarakenteisella kuintilla. Pihassa on myös otsallinen yksinäisaitta 1800-luvulta sekä jälleenrakennuskauden pihasauna. Paikka on vapaa-ajan asuntona. Koivuharjun asuinrakennus ja aitta edustavat lähes alkuperäisenä säilyneenä torpparien asutusta 1900-luvun taitteesta ja ovat paikallisella tasolla historiallisesti ja rakennushistoriallisesti merkittäviä.

## 9. Läsä



Kuva Virpi Myllykoski.

Läsä sijaitsee Saarisen eteläpäässä Toivakan kirkonkylän länsipuolella. Se halotti Toivakan Alaltalosta 1600-luvun alussa. Toppolana tunnetun talon päärakennus lienee 1860-luvulta. Nykyään T-karmiset ikkunat ovat alkujaan olleet 6-ruutuiset. Päärakennuksen kanssa kulmittain pihassa on iso hirsinen navettarakennus. Tila on ollut kestikievarina 25 vuoden ajan ja kirkonkylän kansakoulu aloitti toimintansa tilan pienemmässä asuinrakennuksessa vuonna 1897. Tilalla on ollut seitsemän torppaa, joista yksi on ollut tässä selvityksessä esiintyvä Koivuharju.

1800- luvun ja 1900-luvun alkupuolen rakennuskantaa edustavaa pihapiiriä ympäröi kolmelta sivulta viljelyaukeat. Talouskeskuksella ja pelloilla on paikallisella tasolla maisemallista ja historiallista arvoa.

## 10. Nuorisotalo/entinen apteekki



Toivakan vanhaan keskustaani lähelle Säästöpankin taloa valmistui vuonna 1955 rakennusmestari Otto Pöyhösen suunnittelema asuin- ja liikerakennus. Talossa toimi rakennuttaja Sälekiven pitämä apteekki aina vuoteen 1980 saakka. Nyt 1950-luvun liikerakentamista edustava rakennus on kokoontumis- ja asuinkäytössä. Rakennuksella on historiallista merkitystä oman aikakautensa edustajana Toivakan ajallisesti kerroksella kylänraitilla.



## 11. Osuuskassan talo



Entinen Osuuskassan talo ei Osuuspankki sijaitsee Toivakantien varressa entisen Säästöpankin talon ja Nuorisotalon eteläpuolella. Puhtaiden materiaalien niukkailmeistä arkkitehtuuria edustava talo on valmistunut vuonna 1964 lääninarkkitehti Olavi Kivimaan suunnitelmien mukaan. Pulpettikattoisella entisellä pankkirakennuksella on liikehistoriallista merkitystä Toivakassa. 2010-luvulla tehdyn katto- ja maalausremontin myötä rakennuksen rakennushistoriallinen merkitys on vähentynyt. Rakennus on listattu mahdollisesti maakunnallisesti merkittäväksi kohteeksi.

## 12. Perälän kaupan varasto



Perimätiedon mukaan Perälän kauppatoiminta olisi alkanut Vehmaan riviaitassa vipnna 1875, josta toiminta siirtyi nykyisen kaupan tontille. Tontilla on liikerakennus vuodelta 1956, jota on laajennettu matalalla osalla 1970- ja 1980-luvuilla. Vanhan kaupan rakennuskannasta on jäljellä tontin pohjoispäässä Jalmari Kurosen suunnittelema sementtitiilinen varastorakennus vuodelta 1930. Varastorakennuksessa oli alkujaan elintarvikkeiden, sekä rauta- ja maataloustavaroiden varastot. 1920-luvun klassismia edustavassa rakennuksessa on ominaispiirteinä muuratut koristeaiheet, segmenttihaukannikkunat ja pienet pyöreät ikkunat. Varasto edustaa katoavaa rakennusperinnettä ja on paikallisella tasolla historiallisesti ja rakennushistoriallisesti merkittävä.

### 13. Pessilä



Pessilän kantatila on erotettu 1600-luvun lopulla jaetusta Toivakan talosta. Pihaa rajaa lännestä ilmeisesti osin 1700-luvulle pohjautuva päärakennus, etelässä 1800-luvun aitta ja pohjoisessa 1902 rakennettu lohkokivinavetta. Pihassa on myös mm. hirsinen pihatupa 1800-luvulta ja otsa-aitta 1700-luvulta. Keltaiseksi maalatussa päärakennuksessa on nyt T-karmi-ikkunat ja pääosin se on vaakalaudoitettu. Pessilän pelltoaukea levittäytyy navetan takaa Läsän sivuitse aina Saarisen rantamille. Aikanaan Pessilältä on kannettu veroa sotamiesten palkoiksi ja vuoden 1917 jälkeen Toivakan Säästöpankki toimi Pessilässä ennen oman talon valmistuista. Vanhan Toivakan miljööseen ja historiaan liittyvä Pessilällä on paikallisella tasolla maisemallista, historiallista ja rakennushistoriallista merkitystä.

#### 14. Päivärinteen asuinrakennus



Päivärinteen asuinrakennus Toivakan tien varrella Saarisen rannassa on rakennettu kirkonkylän kansakoulun pitkäaikaiselle opettajalle Juho Kauppiselle 1930-luvun taitteessa. 1920-luvun klassismin piirteitä, kuten nurkkakoristukset, I-karmiset ruutuikkunat kuin kissanpenkitkin, omaavalla rakennuksella on paikallisella tasolla maisemallista ja rakennushistoriallista merkitystä.

## 15. Pölkin aitat



Toivakan kantatila Toivakka eli Alatalo jaettiin isojaossa vuonna 1860 kolmeen osaan; Janholan, Ahokkaan ja Pölkin tiloihin. 1920-luvulla Pölkin talo oli merkittävässä asemassa lähetystoiminnassa. Tilan vanha päärakennus on purettu. Pölkin pihapiirissä on vahoja aittoja 1700-luvun lopulta. Aittojen ovia on ilmeisesti jossain vaiheessa suurennettu ja niiden ympärystät verhottu vuorilaudoin. Ovia lukuun ottamatta aitat ovat alkuperäiskunnossa ja niillä on paikallista rakennushistoriallista merkitystä.

## 16. Salokas



Salokkaan pihapiiri sijaisee Saarisen pohjoispäässä. Salokas on erotettu Heiskan kantatilasta. Nykyinen asuinrakennus on rakennettu 1800-luvun alkupuoliskolla. Kamaripuolen hirrestä on löydetty vuosiluku 1849.

Asuinrakennusta on peruskorjattu ainakin 1980-luvun alkupuolella ja kate uusittu viimeisen kymmenen vuoden aikana. Talon takana on neljäosainen avokatoksellinen riviaitta, jonka ominaispiirteenä on katoksen ylhäältä kolmihaaraiset tolpat. Pihan laidalla on vuonna 1953 lohkokivinavetasta pienennetty lautarakenteinen navetta, sauna, aitta ja kellari. Toivakan maamiesseuran perustamiskokous pidettiin Salokkaan tilalla. Pihapiirillä on paikallisella tasolla maisemallista ja rakennushistoriallista arvoa.

## 17. Silanderin torppa



Silanderin torppa on saanut nimensä paikalla asuneelta räätäli Silanderilta. Vuodesta 1872 paikka oli Läsän torppana. Asuinrakennuksen tarkkaa rakennusaikaa ei tiedetä, mutta se on kuitenkin ainakin 1870-luvulta. Asuinrakennus on vuorattu vuonna 1935 ja kuisti rakennettu 1937. Pihassa on aitta navetta puuvajaa yms pienipiirteistä piharakennusta jotka ajoittuvat 1800-luvulle. Silanderin torppa on nykyään museona. Silanderin pientilan/torpan lähes alkuperäinen rakennuskanta on maakunnallisella tasolla rakennushistoriallisesti arvokas ja paikallisella tasolla maisemallisesti arvokas.

## 18. Särkkä



Särkän talo sijaitsee Saarisen länsirannalla viljelyaukeiden keskellä. Särkän talo on erotettu Toppolasta isojaon yhteydessä. Päärakennusta on remontoitu 1980- ja 2000-luvuilla. Rakennuksen rakennushistoriallinen merkitys on heikentynyt tehtyjen remonttien myötä. Kuitenkin päähahmo kuisteineen on edelleen olemassa. Miespihassa on pienempi tuparakennus sekä tiilinen nykyään mm. autotallina toimiva rakennus. Pihan länsipuolella on laaja piha-alue halleineen kuorma-autotoiminnalle.

## 19. Terveystalo



Toivakan vuosina 1948-1948 rakennettu terveystalo sijaitsee kunnantalon ja puukoulun läheisyydessä. Rakennus on tehty arkkitehtien Inkeri ja Erkki Linnansalmen tyyppi- ja piirustusten mukaan. Niukkailmeisen rakennuksen rakennusaikaiset koristeettomat tyyli- ja piirteet, kuten rytmittävät ikkunat, lappeennostoikkunat ja korostetut avokuistit ovat hyvin säilyneet. Uuden terveystalon valmistuttua 1980-luvun puolimaissa ja rakennus on toiminut sen jälkeen harrastus- ja kokoontumistilana.

Terveystalo on käyttötarkoituksensa mukaan rakennus osa Toivakan sosiaalishistoriaa ja se on osa harvinaistuvaa Toivakan puukeskustaa. Rakennus on paikallisella tasolla maisemallisesta, historiallisesta ja rakennushistoriallista merkitystä.

## 20. Vanha Säästöpankin talo



Toivakassa toimi säästöpankki vuodesta 1917 lähtien, ensin Hiekkasen talossa, Ukkosen kaupassa ja viimeiseksi Pessilässä ennen oman pankkitalon valmistumista vuonna 1934. Se rakennettiin Jalmarin Kurosen piirustusten mukaan Toivakan kylänraitin varteen. Talossa on toiminut pankin lisäksi mm. kirjasto, kunnan toimistoja, lääkärin vastaanotto ja kirkkoherranvirasto. Pankki rakensi uuden toimitalon viereiselle tontille 1960-luvulla.

Säästöpankin hirsirunkoinen talo edustaa Toivakan keskustan vanhaa puurakentamista ja on vuorattunakin hyvin säilynyt esimerkki 1920-1930-luvun klassismista. Rakennuksen ominaispiirteisiin kuuluvat symmetrisesti sijoitettu pylväiden koristama avokuisti, jonka päätykolmiota on korostettu, keskeisesti sijoitettu ullakon lunetti-ikkuna, ruudutetut ikkunat ja räystäiden kissanpenkit. Rakennuksella on paikallisella tasolla maisemallista, rakennushistoriallista ja historiallista arvoa.

## 21. Vanhasilta/Vanha Pappila



Kappelioikeuksien saamisen edellytyksenä oli virkatalon olemassaolo. Vuonna 1892 Toppolan kantatilasta ostettiin vuonna 1860 isojaossa erotettu Vanhasillan tilan kirkonkylän raitin varrelta. Pappilan rakentaminen alkoi vuonna 1893 kirkkoherra Heigelin piirustusten mukaan. Pappila valmistui vuonna 1900 ja kappelioikeudet saatiin vuonna 1905. Pihapiirissä on pappilan lisäksi liiteri/vajarakennus, kaksikerroksinen riviaitta ja kellari. Pihan sivustalla joen varrella on myös entisen pappilan tapaan kokoontumistilana toimiva sauna. Pappilasta kokoontumistilaksi Vanha Pappila muuttui vuonna 1961 kun uusi tiilinen pappila valmistui Saarisen rannalle.

Maisemallisesti merkittäväällä paikalla sijaitsevalla pappilalla on myös paikallisesti kulttuurihistoriallista merkitystä.



## 22. Vehmaa

Kankaan ja Hietalan kanssa yhtä aikaa Pessilästä isojaossa lohkottu Vehmaa sijaitsee Kankaan tilakeskuksen kanssa yhtenäisessä viljelymaisemassa. Vehmaan pihapiirin edustaa 1800- ja 1900-lukujen tilakeskusten rakennuskantaa. Perimätiedon mukaan Toivakan ensimmäinen kauppa aloitti toimintansa Vehmaan riviaitassa vuonna 1875. Vehmaan pihapiirillä on liikehistoriallista ja maisemallista merkitystä.



Kuvassa Vehmaan tilakeskus pilkottaa Kankaan navetan takaa.

## 23. Vanha Janhola





Vanha Janholan pihapiiri sijaitsee Saarisen luoteispuolisella mäenrinteellä. Pihapiirissä on remontoitu päärakennus, lännessä 5-osainen riviaitta ja idässä maisemallisesti merkittävä suuri lohkokivinavetta. Sen itäpuolella laskee avoin viljelymaisema kohti Saarista. Vanha Janhola lienee erotettu Toivakan talosta isojaossa yhtä aikaa Ahokkaan ja Pölkin kanssa. Pihapiirin rakennuksilla on asuinrakennuksen remontista huolimatta maisemallisen merkityksen lisäksi paikallisesti rakennushistoriallista merkitystä.

## LÄHTEET:

Ahola Teija, Toivakan rakennusinventointi 1990-1991, Keski-Suomen museo

Berndson Nils, Laukaan historia I, Laukaan kunta ja seurkunta, Oy Keskisuomalainen, 1965, Jyväskylä

Kuninkaan kartasto Etelä-Suomesta 1776 – 1805, toim. Erkki Sakari Harju, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, Saarijärven Offset Oy, Saarijärvi, 2012

Kuokkanen Pentti, Toivakan Historia, toim Marja Leena Iaitinen, kust. Toivakan kunta, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1993

Myllykoski Virpi, Toivakan kirkonkylä ja Huikontien varsi, Keski-Suomen modernin rakennusperinnön inventointihanke 2012-2014, Keskisuomen museon julkaisu, 2013

Toivakan kunta, Viisarimäki - kirkonkylä osayleiskaava Osallistumis- ja arviointisuunnitelma, FCG SUUNNITTELU JA TEKNIikka OY 30.5.2017 P30976

Omistajien haastattelut paikan päällä.